

International geologisk Kongres i Stockholm afholdes i Følge det foreløbige Program i August 1910. Præsidenten er: G. de Geer, Professor ved Univ. i Stockholm. Generalsekretær: J. G. Andersson, Professor (Dir. Sverrigs geolog. Undersøgelse) og Kasserer: H. Bäckström, Professor ved Univ. i Stockholm.

Mange geologiske Spørgsmaal vil blive Genstand for Omtale, og der vil blive foretaget Ekspeditioner til adskillige Egne i Sverrig samt til Spitzbergen. Sidstnævnte Ekspedition finder Sted før Kongressen, og den vil vare c. 3 Uger.

Literaturanmeldelser.

Sven Lönborg: Swedish Maps. 1. Series. Stockholm 1907. 8 pp. + 15 planch. Folio.

Geografiens og særlig Kartografiens Historie er i Sverige blevet dyrket i langt videre Omfang end her i Danmark. Overfor Navne som A. E. Nordenskiöld, E. W. Dahlgren, Karl Ahlenius og Sven Lönborg kan vi herhjemme kun nævne Edv. Erslev og P. Lauridsen; thi skønt Thoroddsen har været stærkt knyttet til vort Land, og ikke mindst til »Geografisk Selskab«, tilhører han baade som Geograf og Geografhistoriker Island, medens Mænd som Rafn og N. M. Petersen allerede tilhører en ældre Periode.

Lönborg gjorde sig først bekendt ved et Værk (en Doktorafhandling) om Adam af Bremen, som udkom 1897. Skønt dette Arbejde, ligesom flere af Nordenskiölds og Ahlenius', metodisk set var forholdsvis svagt og kun sjældent naaede saa dybt, som Emnet gav Anledning til, var det som Begynderarbejde betragtet lovende, bragte mange nye og rigtige Iagttagelser og overgik utvivlsomt alle tidligere Arbejder over Adam af Bremen.

Efter denne Debut kastede Lönborg sig over Sveriges Kartografihistorie eller rettere sagt den svenske Kartografis Historie, som laa uopdyrket hen, og paa dette Omraade har han i de forløbne Aar præsteret et omfattende og nyttigt Arbejde, som vi desværre ganske mangler Sidestykke til herhjemme. Det foreliggende Atlas er et Led i dette Arbejde og danner den første Række Kortbilag til en Bog med Titelen »Sveriges Karta, Tiden till omkring 1850«, som Lönborg offentliggjorde i 1903. Samtidig omtrent meddelte han Resultaterne af sine mere specielle Undersøgelser over den svenske Kartografi i »Ymer« og i »Upplands Fornminnesforenings Tidsskrift«.

Baade Lönborgs Bog »Sveriges Karta«, og det

nu fremkomne Kortværk begynder med Aar 1600, fordi det fra Tiden før af Kort udført i Sverige selv kun er lykkedes Forfatteren at paavise Byplaner eller ugraderede Grænsekort. Det er beklageligt, at det anonyme Kort over den indre Østersø, som Carl S. Petersen nylig fandt i Leiden (se *Anecdota cartographica septentrionalia* Facs. 7), ikke var Lönborg bekendt; thi dette Kort, som paaviselig er en nedertysk Kopi af et svensk Kort, viser, at der er blevet tegnet geografiske Kort i Sverige i det 16de Aarhundrede. Iøvrigt er dette mærkelig fordrejede og primitive Kort det bedst mulige Bevis for, at Lönborg har Ret, naar han paastaar, at man før Aar 1600 i Sverige manglede den nødvendige teoretiske Kundskab i Matematik og Astronomi og den praktiske i Geodæsi til at foretage en egentlig Kortlægning. At den fordrejede Sverigestype paa det af Carl Petersen fundne Kort dog ikke er tilfældig, men efter al Sandsynlighed betegner en hjemlig svensk, primitiv Opfattelse fra de sidste 50 Aar, før den rationelle Kortlægning begyndte, viser en Sammenligning med et Kort i Königsberg, der 1564 blev vedlagt Ambrosius Thom's Beretning til Hertug Albrecht af Preussen om Planerne til at befri Hertug Johan fra hans Fængsel i Gripsholm. Det er ikke et geografisk Kort, idet det viser Gripsholms Omgivelser og Landevejen fra Stockholm til Kalmar i meget større Maalestok end Omgivelserne; men alligevel viser Korttypen tydelig det samme fordrejede Sverige som Østersøkortet. Heller ikke dette Kort var dog kendt, da Lönborgs Værk udkom, idet dets Fund først meddeltes af Finderen (Walter Ruge i Leipzig) i 1904¹⁾. — Helt bortset fra Olaus Magnus, der var svensk, men ikke levede i Sverige, synes der altsaa at have eksisteret en

¹⁾ Se *Nachrichten der kgl. Gesellsch. d. Wiss. z. Göttingen*. 1904, S. 13. — Fotografiske Kopier af dette Kort er anskaffet af de kgl. Biblioteker i Stockholm og København.

primitiv svensk Kartografi før den Tid, hvor Lönborgs Fremstilling begynder.

Da Lönborg ikke kunde vide noget herom, kommer hans Arbejde til at begynde med den største Mand i Sveriges Kartografihistorie, nemlig Andreas Bureus, og fire af Tavlerne (Nr. 2 & 5—7) i Atlas'et viser, hvorledes denne ihærdige Korttegners Gengivelser af Sverige blev bedre og bedre, alt eftersom hans egne og hans Hjælperes Opmaalinger og Undersøgelser skred frem. Nogle Aar efter at Bureus første store Kort var fremkommet, satte Gustaf Adolf ham i Spidsen for en hel Stab af Landmaalere, som han skulde oplære, for paa denne Maade at tilvejebringe en rationel Opmaaling og Kortlægning af hele Landet. Hermed var Grundlaget skabt for den systematiske Udvikling af den geografiske Opmaaling af Sverige, som i den paafølgende Tid udmærker dette Land fremfor de fleste andre. At publicere alle Resultaterne af de svenske Korttegners Arbejder kan der derfor ikke være Tale om.

Lönborg nøjes selvfølgelig med at give Prøver paa de enkelte mere fremragende Landmaalers Arbejder, som Kjellanders ca. 1640—50 (Tavle 9), Anders Andersons 1679 (Tavle 10), Gabriel Thorings ca. 1684—96 (Tavle 11) og fremfor alle Kjettil Clasons ca. 1655—89 (Tavle 13). De sidste to Tavler (14—15) viser endelig, hvorledes alle disse i Perioden 1628—88 udførte Specialkort af Generaldirektøren for Landmaalingen, Carl Gripenhjelms, samledes til et Generalkort over Sverige, der i væsentlig Grad overtraf Bureus' fra 1626 og 1635. Navnlig var det nu lykkedes at faa givet den skandinaviske Halvø dens rette, langstrakte Form i Retningen Nord-Syd.

Som man ser, er det i overvejende Grad Landkort, Lönborg gengiver. Som Tavle 8 finder man dog et svensk Søkort af Johan Månsson, der samtidig udgav en Søbog for Østersøen. Men Lönborg viser, at dette svenske Søkort, trods talrige Forbedringer, indeholder de samme Grundfejl som de mange hollandske Søkort fra det samme Tidsrum, paa Grundlag af hvilke det er bygget.

I et særligt Afsnit behandler Lönborg de skaanske Provinsers Kartografi. Han omtaler her Danskeren Johannes Mejers Kort, som han næppe ser paa med tilstrækkelig kritisk Blik, og han slutter sig til P. Lauridsen i den Antagelse, at det er Laurembergs utrykte Opmaalinger af Danmark, der ligger til Grund for den berømte Erik Dahl-

bergs Danmarkskort hos Pufendorf fra 1660. Iøvrigt har den svenske Kartografi efter Lönborgs Undersøgelser ikke faaet synderligt Materiale hverken fra Danmark eller Norge. Naar Lönborg imidlertid paastaar, at et egentligt Kortlægningsarbejde ikke er paabegyndt i sidstnævnte Land før langt op i det 16de Aarhundrede, begaar han sig selv uafvidende en endnu større Uretfærdighed mod Nordmændene end mod sine egne Landsmænd før Aar 1600. De Specialkort over Vestnorge og Nordfjord fra 1594, som er fundet i Tycho Brahes Samlinger i Wien (se *Anecdota cartographica* Facs. 8—9 og norsk geografisk Selskabs Aarvog XIX, Kria. 1908, S. 155—156), viser just, at man i Norge tog fat paa en rationel Kortlægning et å to Aar tier før Sverige; men det blev ganske vist kun til et enkelt Tilløb, medens det lykkedes den store Organisator Gustaf Adolf i sit Land at skabe noget blivende ogsaa paa Kartografiens Omraade. Dette kunde Lönborg dog intet vide om, og at han har Ret i sin Paastand om, at de svenske Kartografer ikke fik Materiale fra Norge, ser man bedst deraf, at Nordfjord, som kortlagdes saa smukt af en Nordmand i 1594, helt mangler paa Bureus' store for Sveriges vedkommende saa ypperlige Kort. At man forøvrigt i Sverige, da Gennembruddet var sket, straks tog fat paa Specialkort i samme Genre som de nævnte norske Kort, viser Lönborgs Tavle 4, Crail von Bemeberghs Kort over Södermanland fra Aar 1625.

Reproduktionerne i Lönborgs Atlas, som er udført af den svenske Generalstabs litografiske Anstalt, er vistnok saa gode, som Nutidens Reproduktionsteknik formaar at gøre dem, og altsaa er de ikke nær gode nok. Vi har tidligere (se S. 302) ved et Eksempel hentet fra Sveriges geografihistoriske Literatur paavist, hvor nødvendigt det som oftest er at føje komplette Navnelister til Gengivelser af ældre Kort. Af Lönborgs Tavler er 1—5 saa tydelige, at Navnelister for saa vidt kan undværes, og Tavlerne 9—13 er enkelte Stykker af store Samlinger, udtaget som typiske Prøver paa den vedkommende Kortlægning, saa det her er Tekniken og Nøjagtigheden og ikke de enkelte Navne, det kommer an paa.

Bureus' store Kort fra 1635 (Tavle 6—7), Gripenhjelm's Generalkort fra 1688 (Tavle 14—15) og Johan Månssons Søkort (Tavle 8) er derimod stedvis saa utydelige og i det hele saa formindskede, at de ikke en Gang kan læses sikkert med For-

størrelsesglas. Her, hvor det drejer sig om de vigtigste ældre Generalkort over Sverige, maa Udgi-veren, inden hans Værk afsluttes, forsyne os med en fuldstændig Navneliste, saafremt han vil have Prædikatel »mønsterværdig« knyttet til sit Værk.

Axel Anthon Bjørnbo.

Werken uitgegeven door de Linschoten-Vereeniging. 1: De Reis van Jan Cornlisz May 1611—1612, uitg. door S. Muller, 's-Gravenhage 1909. LVI + 226 Sider.

Hvorfor ved vi saa god Besked med engelske Sørejser, medens Hollændernes uddrager sig vor Opmærksomhed og ofte ikke er til at faa Oplysning om i den trykte Literatur? — Fordi Hakluyt Society ved sine talrige Publikationer har søgt for at lægge det i engelske Arkiver og Biblioteker opbevarede Materiale af Kort og Rejsebeskrivelser frem for os, medens Hollænderne næsten intet har gjort i saa Henseende.

Paa denne Mangel er det den nydannede Linschoten-Forenings Opgave at bøde. Dens første Publikation maa derfor hilses med Tilfredshed, ikke mindst her i Landet. Hollændernes Rejser havde jo nemlig ofte det danske Monarkis Farvande som Maal, og vor ældre Søhistorie griber stadig ind i Hollændernes og fremkalder Alliance og Samvirken eller Konkurrence og Strid. Den ældre nordiske Kartografi og Geografi hviler ogsaa i høj Grad paa Hollændernes Kort, Verdensbeskrivelser og Rejseskildringer. Holland var jo i det 16—17. Aarhundrede et Midtpunkt for den lærde Geografi. Naar man nu giver sig til at trykke det rige Materiale, der findes i de nederlandske Arkiver, saa er vi, ved Siden af Holland selv og England, det Land, der har mest Udbytte i Vente for vor egen og vore Koloniers Historie. At vi faar det Materiale, vi har Brug for, udgivet i en solid og tilforladelig Form, derfor borger Artikel 2 i den ny Forenings Statuter: »Linschoten-Foreningens Formaal er at udgive i Grundsproget de mærkeligste uudgivne nederlandske Sø- og Landrejser samt Landbeskrivelser«.

Hertil kommer, at den Mand, Dr. S. Muller, der har udgivet det foreliggende 1ste Bind, er den fornemste geografihistoriske Autoritet i Holland. Hans Bog om »de Noordsche Compagnie« er et Hovedværk for Kendskabet til Hollændernes Rejser

og Farter i det nordlige Atlanterhav og Ishavet, ja den er en Slags sammenfattende Indledning til det Stof, hvis Enkeltheder sandsynligvis vil danne Indholdet af en hel Række Bind af den ny Forenings Skrifter.

Det 1ste Bind bestaar i Journaler, Breve og andre Dokumenter vedrørende to Rejser, som Hollænderne foretog i 1611 og 1612, og som var rettet dels til Kysten mellem Newfoundland og New York, for at finde en Nordvestpassage, dels til Ishavet nord for Evropa og langs Nova Zemljas Vestkyst for at finde en Nordøstpassage. Rejsen var i Hovedsagen resultatløs; det vedkommende Terræn var lige blevet undersøgt af Henry Hudson.

Mullers Indledning er det en Fornøjelse at læse; thi han har Evnen til at analysere sit Stof, se de Impulser, der ligger bagved de ydre Begivenheder, trække det, der har særlig Værdi, frem i Forgrunden, og skyde de for Udviklingen ligegyldige Biomstændigheder tilbage. At han hist og her kan forbigaa et Moment af en vis Betydning, siger mindre; thi det hændes alle.

Om Nordboernes Rejser før 1611—12 og disses Betydning ved Muller dog mindre god Besked; han har f. Eks. ikke Gustav Storms Afhandlinger præsent og ved derfor ikke, at Claudius Clavus var den første, der brød med Oldtidens og Middelalderens snævre Verdensbillede, at Columbus var den første, der fik Idéen til at søge Indien via Nordpolen, og at der findes en Tradition om en Rejse til Grønland før Sebastian Cabots til Labrador, knyttet til Navnene Didrik Pining, Pothorst og Johannes Scolvus. Ja! Muller erklærer selv, at »Grønlands historiske Mindesmærker« ikke har været ham tilgængelige, saa at han har maattet citere dem efter Nordenskiöld.

Dette burde give os herhjemme og Nordmændene noget at tænke over. Sørger vi for at gøre vore geografihistoriske Kilder og moderne Værker tilgængelige for Omverdenen? Har vi et Selskab, som svarer til Hakluyt Society eller Linschoten-Vereeniging? Sørger vore Historikere, Geografer og Søofficerer for, at Kundskaben om Danskernes Søfarer og Rejser offentliggøres, og vel at mærke i en Form og et Sprog, der gør Publikationen til Nationernes Fælleseje?

Desværre maa vi besvare dette Spørgsmaal med et ubetinget »Nej«! Og dette Nej er saa meget mere at beklage, som det ingenlunde er Stof, det skorter os paa. Tværtimod! Baade i vore Arkiver